

ten" opgenomen zouden worden en de pluk van deze planten aldus aan banden zou kunnen worden gelegd (zie Jaarverslag 1935 blz. 45), is nog niet tot stand gekomen. Het schijnt intusschen, dat de handel in wilde orchideeën eenigszins is afgenomen.

Hier en daar zijn door Inheemsche rechtsgemeenschappen maatregelen ter voorkoming van uitroeiing van orchideeën getroffen.

Internationale natuurbescherming. Bij brief van de Regeering van 29 Augustus 1936 werd aan den Volksraad om advies aangeboden een wetsontwerp betreffende de toetreding van Nederland en Nederlandsch-Indië tot het op 8 November 1933 te London gesloten Verdrag inzake het behoud van de fauna en flora van Afrika. (Bijlagen van de Handelingen van den Volksraad, zittingsjaar 1936-37, Ond. 60). Toetreding voor landen die buiten Afrika liggen of in dat werelddeel geen bezittingen of koloniën hebben, heeft de beteekenis van aanvaarding van de beginselen van het verdrag, welke in hoofdzaak betreffen: 1°. stichting van „nationale parken”, „volkomen natuurreservaten” (ongeveer overeenkomend met onze „wildreservaten” resp. „natuurmonumenten”) en andere reservaten; 2°. vaststelling van regelen aangaande het jagen op, het dooden of vangen van dieren buiten de natuurparken en reservaten; 3°. regeling van den handel in tropeseën; 4°. verbod van bepaalde jachtmethoden enz. De Volksraad heeft over het ontwerp van wet gunstig advies uitgebracht. Nederland is, ook voor Nederlandsch-Indië, toegetreden bij wet van 3 December 1937 (Nederlandsch Staatsblad 1938 No. 37).

Deze Afrika-conventie dient tevens als basis voor een soortgelijk, nog te sluiten verdrag betreffende de bescherming van de flora en fauna van Azië en Australië. Nederland en Nederlandsch-Indië zullen tot bijwoning van de besprekingen dienaangaande, welke vermoedelijk in November 1939 te Londen zullen plaats vinden, worden uitgenoodigd.

Batavia, April/Juni 1939.

Onderwerpen van lokalen aard

Residentiegewijs gerangschikt

door C.N.A. de Voogd en G.F.H.W. Rengers Hora Siccama

Naar het voorbeeld van het Jaarverslag 1935 zijn in dit onderdeel gegevens verwerkt, ontleend aan verslagen van de onderscheidene ressorten van het Boschwezen, aan mededeelingen van andere ambtelijke instanties en verder aan hetgeen uit verschillende bronnen — oók de literatuur — ter kennis van het bestuur der Vereeniging is gekomen. In menig geval is ook melding gemaakt van de werkzaamheid van ons bestuur, al dan niet als resultaat van besprekingen in bestuursvergaderingen.

Deze gegevens hebben betrekking op de jaren 1936, 1937 en 1938, een enkele maal ook op het jaar 1939. Helaas hadden wij echter de Boschwezen-verslagen over 1938 nog niet tot onze beschikking, toen wij dit overzicht samenstelden. Dat wij dus de gegevens uit deze verslagen aan onze leden moeten onthouden, betreuren wij vooral, omdat uit de Houtvesters-rapporten over laatstgenoemd jaar, méér dan uit de vorige, blijkt van de toenemende aandacht, door den Dienst van het Boschwezen aan de natuurbescherming — in het bijzonder ook aan de wildbescherming en -verzorging — besteed. Tevens doen de Boschwezen-verslagen over 1938 zien, dat de sluiting van vele boschgebieden op Java voor de jacht over het algemeen van gunstigen invloed op den wildstand is geweest. Aldus wordt de bewering die men zoo vaak van jagerszijde hoort, nl. dat de sluiting van bosschen voor de jacht nadeelig zou zijn voor den wildstand, omdat tengevolge van dien maatregel de bona-fide jagers thuis blijven en den stroopers vrij spel wordt gegeven, in haar algemeenheid door de feiten weerlegd, al dient natuurlijk erkend te worden, dat sluiting meestal slechts het gewenschte effect zal sorteren bij toezicht en contrôle.

Het zal den lezer blijken, dat de opzet van dit residentiegewijze overzicht afwijkt van dien, welke in het Jaarverslag 1935 is gevolgd.

Elke residentie vangt aan met een opsomming van de daarin gelegen natuurmonumenten en wildreservaten, waarbij zooveel mogelijk zijn vermeld oppervlakte, datum en nummer van het instellingsbesluit (GB = Gouvernementsbesluit; ZB = Zelfbestuursbesluit) en nummer van het Staatsblad waarin dat besluit is opgenomen (Deze opsomming maakte een afzonderlijke lijst van alle natuurmonumenten en wildreservaten in geheel Ned.-Indië, zooals in het vorige Jaarverslag, overbodig).

Bij de verschillende residenties zijn achtereenvolgens behandeld:

- 1° die natuurmonumenten en wildreservaten, waarover iets bijzonders is te vermelden;
- 2° andere onderwerpen: in hoofdzaak om flora, fauna of anderzins merkwaardige landstreken of terreinen, die (nog) geen natuurmonument of wildreservaat zijn;
- 3° „fauna, faunabescherming en jacht”, d.w.z. voorzoover niet reeds vallende onder 1° of 2° (de meeste gegevens uit de Boschwezen-rapporten zijn in deze rubriek te vinden);
- 4° orchideeënbescherming.

Java en Madoera

Bij de samenstelling van het overzicht betreffende Java en Madoera deed zich de moeilijkheid voor, dat vele boscheenheden (boschdistricten en houtvesterijen) in meer dan één residentie gelegen zijn. Aan deze moeilijkheid was niet te ontkomen, omdat de afzonderlijke Boschwezen-verslagen betrekking hebben op het geheele boschdistrict of de geheele houtvesterij en niet onderverdeeld zijn naar de residenties, waarin deze beheerseenheden vallen.

De boscheenheden, die in meer dan één residentie liggen, zijn in dit verslag behandeld bij de residentie, waarin het grootste of belangrijkste deel ligt.

Zooals elders in dit verslag (Zie hierboven onder „Wetgeving”) medegedeeld, is de jacht op bantengs, herten en vrouwelijke kidangs in de provincie Midden-Java sedert 1936, in de provincie Oost-Java op bantengs, herten en kidangs (niet alleen wijfjes) sedert 1937 gesloten.

Mede met het oog daarop is een opgave van de administratieve indeeling van Java en Madoera nuttig:

De provincie *West-Java* omvat de residenties: *Bantam*, *Batavia*, *Priangan* en *Cheribon*.

De provincie *Midden-Java*: *Pekalongan*, *Semarang*, *Japara*, *Rembang*, *Banjoemas* en *Kedoe* (in aansluiting aan deze residenties — zgn. rechtstreeks bestuurd gebied — zijn in het verslag de zelfbesturende „Vorstenlanden”, *Jogjakarta* en *Soerakarta*, behandeld).

De provincie *Oost-Java*: *Bodjonegoro*, *Soerabaja*, *Madioen*, *Kediri*, *Malang*, *Besoeki* en *Madoera*.

De residenties zijn in het verslag in bovenstaande volgorde besproken.

Bantam

In deze residentie bevinden zich:

1. het wildreservaat Oedjoeng Koelon-Prinseneiland (41120 ha), GB¹⁾ 24-6-1937 No. 17 (Stbl. No. 420) (vgl. GB 16-11-1921 No. 60, Stbl. No. 683).

¹⁾ GB = Gouvernementsbesluit.

en de natuurmonumenten:

2. Danoe-meer (2500 ha), GB 16-11-1921 No. 60 (Stbl. No. 683);
3. Poelau Doewa, GB 30-7-1937 No. 21 (Stbl. No. 474).

Oedjoeng Koelon-Prinseneiland. De bij GB van 16 November 1921 No. 60 (Stbl. No. 683) aangewezen natuurmonumenten Oedjoeng Koelon en Prinseneiland zijn bij GB van 24 Juni 1937 No. 17 (Stbl. No. 420) omgezet in één wildreservaat, geheeten Oedjoeng Koelon-Prinseneiland. De Oostgrens werd tevens zoodanig gewijzigd, dat aansluiting werd verkregen bij de boschreserve Goenoeng Hondjé. Bij besluit van gelijken datum No. 18 zijn de tot het reservaat behorende terreinen aangewezen als in stand te houden bosschen.

Het wildreservaat omvat het schiereiland Oedjoeng Koelon (28600 ha), het Prinseneiland (12000 ha), het Meeuweneiland (450 ha) en de Handeuleumeilanden (70 ha).

In het laatste kwartaal van 1935 deden in West-Java hardnekkige geruchten de ronde omtrent badakstrooperijen, die ondanks enkele arrestaties aanhielden en ook in de eerste maanden van 1935 bleven circuleeren. In dien tijd verscheen tevens een opzienbarend artikel over clandestiene neushoornjacht in het „Nieuws van den Dag voor Ned.-Indië”.

De Assistent-Resident van Pandeglang loofde een premie van f 250.— uit voor het aanbrengen van gegevens, die tot een arrestatie zouden leiden, doch dit voerde niet tot belangrijk resultaat. Eerst na aanwijzingen van een sedert enkele jaren in de gevangenis zittenden Chineeschen badakstrooper en dank zij ook een intensieve speurtocht van een Inspecteur van Politie kon het door den Assistent-Resident J. C. LIGTVOET energiek geleide onderzoek meer klaarheid brengen. Al spoedig hadden eenige tientallen arrestaties plaats, waarvan wel de voornaamste was die van den toenmaligen Wedana van Tjibaloeng, die bij deze strooperijen in Oedjoeng Koelon¹⁾ een groote rol bleek te hebben gespeeld. Verscheidene neushoorns zijn door de bende buitgemaakt.

Deze stroopersaffaire heeft ook in den Volksraad aandacht getrokken; zoo heeft de heer J. VERBOOM als lid van dat college er een schriftelijke vraag aan de Regeering over gesteld. (Vraag en antwoord zijn opgenomen in het aanhangsel van de Handelingen van den Volksraad betr. het zittingsjaar 1937-'38, blz. 8).

Teneinde te voorkomen, dat opnieuw onder den Javaanschen rhinoceros zou worden huisgehouden — wat wellicht het einde van deze zeldzame diersoort zou beteekenen — werden 5 man Veldpolitie te Karangrandjang op de landengte van het schiereiland gestation-

¹⁾ Hier en in het volgende wordt met Oedjoeng Koelon het *schiereiland* van dien naam bedoeld, niet de tot het wildreservaat behorende eilanden.

geerend Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden in het landschap Kloeët een strook laagland ten Westen van Bakongan, dat het Löser-reservaat met den Indischen Oceaan verbindt, tot wildreservaat verklaard.

Volgens „Mededeelingen” no. 11 (verschenen in 1937) van de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming is een verdere uitbreiding van het reservaat in behandeling en wel met een aansluitend berggebied in het Noord-Oosten, voor een klein gedeelte gelegen in Atjeh en voor het overgrootste deel in de residentie Oostkust van Sumatra.

Het BW-verslag 1936 merkt op, dat het Goenoeng-Löser wildreservaat bijna geheel in de ontworpen boschreserve zal komen te liggen. Verder geeft noch dit verslag, noch dat over 1937 eenig nieuws.

Expeditie-VAN STEENIS naar de Gajo- en Alaslanden. In de eerste maanden van 1937 werd een expeditie naar dit deel van Atjeh en in het bijzonder het Lösergebied ondernomen met het doel de botanie, de topografie en de zoölogie van deze streken nader te verkennen. Van dezen tocht, waarvoor de fondsen werden verstrekt door de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën, het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, het Indisch Comité voor Wetenschappelijke Onderzoekingen, de Treubstichting en de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming, maakten deel uit Dr. C. G. G. J. VAN STEENIS, de burgerlijk-ambtenaar-topograaf A. O. CLEMENTS en de heer A. HOOGERWERF. De beschikbare tijd liet een bezoek aan het geheele Löserreservaat niet toe; volstaan werd met een bezoek aan de hoogste gedeelten. De resultaten der expeditie, meer speciaal op botanisch terrein, zijn gepubliceerd in een artikel van Dr. VAN STEENIS „Exploraties in de Gajo-landen”, opgenomen in het Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap, dl. LV, 5 (Sept. 1938). Verder verwijzen wij naar het artikel van den heer HOOGERWERF elders in dit verslag.

Kustboschnatuurmonument in Noord-Sumatra. In aansluiting aan de bekendmaking in het Jaarverslag 1935 zij thans medegedeeld, dat mede naar aanleiding van de totstandkoming van het Kloeëtreservaat is afgezien van het plan tot reserveering van een kustbosch in West-Atjeh. Daar het onmogelijk bleek in Noord-Sumatra een nog volkomen intact complex laaglandbosch als natuurmonument aangewezen te krijgen, heeft de Directeur van 's Lands Plantentuin pogingen in het werk gesteld om een stuk bosch aan de Aroe-baai in de residentie Oostkust van Sumatra te reserveeren, hoewel dit aanvankelijk voor de natuurbe-

scherming een minder begeerenswaardig object scheen te zijn. Een beslissing dient nog te worden afgewacht.

Fauna, faunabescherming, en jacht. Onder de auspiciën van het „Bureau of International Research” te Harvard en de „International Association for Protection of Wild Life” bezocht Dr. C. R. CARPENTER van de Columbia-Universiteit te New York van Juli tot Augustus 1937 Noord-Sumatra met het doel gegevens te verzamelen over de flora en de natuurbescherming, in het bijzonder in Atjeh. De korte tijdsduur van het bezoek liet een nader onderzoek van het Löserreservaat niet toe, doch wel vond Dr. CARPENTER gelegenheid het Rafflesia-natuurmonument te bezichtigen (zie boven). Zijn fauna-studies richtten zich in het bijzonder op den orang-oetan, doch ook over andere diersoorten, zooals gibbons, neushoorns en olifanten kon hij uitvoerige gegevens bijeen brengen. Door gebrek aan tijd berusten deze gegevens slechts voor een klein deel op eigen waarnemingen en in hoofdzaak op inlichtingen, verkregen van in Atjeh dienende officieren, van wie hij de grootste medewerking ondervond. Zijn rapport is gepubliceerd in „Mededeelingen” no. 12 (verschenen begin 1939) van de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming.

Het BW-verslag 1936 merkt op, dat in het natuurmonument en de wildreservaten geen boschpersoneel werkzaam is, zoodat er weinig toezicht is. In deze zeer dun bevolkte en verafgelegen gebieden is echter naar men meent niet veel kans op ernstige beschadigingen. Ook het BW-verslag 1937 vestigt de aandacht op de onmogelijkheid van voldoende controle op de naleving van de jacht- en dierenbeschermingsbepalingen.

Neushoorns komen waarschijnlijk nog voor in de Gajo Loeës en de Alaslanden, alsmede in Singkel. Hun aantal zal niet groot zijn. Olifanten vindt men in Groot-Atjeh, eveneens in Centraal-Atjeh en Singkel. Langsa, de Alasvallei en Singkel zijn in het gewest de voornaamste woongebieden van den orang oetan. Gevaar voor uitroeiing van deze diersoort schijnt vooralsnog niet te bestaan. De berggeit is in onderscheidene bergstreken van Atjeh niet zeldzaam.

Medegedeeld wordt, dat door militaire patrouilles in 1936 geen olifanten of neushoorns gedood werden, dank zij een uitdrukkelijke order van den Gewestelijken Militairen Commandant om alleen uit noodweer te schieten. Alleen een op een ladang achtergebleven zieke olifant werd neergelegd. (Het hierboven besproken rapport van Dr. CARPENTER vermeldt, dat een Luitenant en zijn manschappen binnen 7 maanden tijds 13 olifanten hebben gedood, nadat de bevolking van deze dieren overlast had ondervonden. Dit zou derhalve vóór 1936 gebeurd moeten zijn. — Red.)

De handel in orang oetans wordt zooveel mogelijk tegengegaan.

Enkele exemplaren werden in clandestien bezit aangetroffen; misschien zijn ook eenige dieren zonder vergunning uitgevoerd.

De Directeur van Economische Zaken gaf in 1937 aan een Bali-schen Zelfbestuurder vergunning tot het schieten van een badak voor religieuze doeleinden. Het dier werd buitgemaakt in de onderafdeeling Tjalang (Westkust van Atjeh).

De Atjehsche Zelfbesturen gaan de vangst van olifanten en neushoorns zooveel mogelijk tegen.

In de vergunningen, uitgereikt voor de jacht op herten, kidangs en dwergherten, is bepaald, dat niet met licht, door afbranden van terreinen of met behulp van vangkuilen mag worden gejaagd. Het jachtseizoen loopt voornamelijk van Mei tot December.

Beroepsjacht zou weinig voorkomen.

In Groot-Atjeh wordt in de boschstreken veel gejaagd op herten, kidangs en dwergherten, waarvoor in 1936 50 vergunningen werden verleend. Verder wordt op herten, varkens, tijgers en beren meestal alleen gejaagd, wanneer de bevolking overlast ondervindt, in welk geval meermalen door militairen geassisteerd wordt. Op de onderneming Loe Boetan werd een vaste jager aangesteld om de herten te verdrijven. In hetzelfde gebied heeft ook de bevolking veel last van varkens en herten.

In de afdeeling Noordkust van Atjeh zijn de Dierenbeschermingsordonnantie en -verordening bij ZB-besluit van 16 Mei 1936 van toepassing verklaard.

Tapanoeli.

In deze residentie ligt het Natuurmonument Dolok Saoet. (\pm 39 ha), GB¹⁾ 4-2-1924 No. 36 (Stbl. No. 43).

Het BW-verslag 1936 meldt slechts, dat de grens nog in behoorlijken staat verkeert.

Wildreservaat in de boschreserve Dolok Sembelin? In het vorige verslag is melding gemaakt van plannen om dit gebied, waarin o.a. neushoorns, olifanten, orang oetans, siamangs en neushoornvogels voorkomen, als wildreservaat aan te wijzen. Over de terzake door den Houtvester van Tapanoeli gedane suggestie werd vanwege het Departement van Economische Zaken de zienswijze van den Resident van Tapanoeli gevraagd. Voorzover ons bekend is hieromtrent geen nader bericht ontvangen.

¹⁾ GB = Gouvernementsbesluit.

Asahan-watervallen. In de tweede helft van 1938 bevatten de dagbladen berichten omtrent plannen van de Billiton Maatschappij om in de residentie Oostkust van Sumatra een aluminium-fabriek op te richten en ter opwekking van de voor dit bedrijf benodigde elektrische energie gebruik te maken van een deel der enorme waterkracht van de Asahan-rivier. Naar aanleiding hiervan heeft het bestuur van onze Vereeniging zich bij brief van 25 Januari 1939 tot de betrokken ambtelijke instanties gewend met het verzoek te bewerkstelligen, dat bij de oprichting van de elektrische centrale het natuurschoon in de nabijheid der vallen zoo min mogelijk geschonden zal worden. Op dit verzoek, dat krachtig gesteund werd door het bestuur der Deli Automobiël Club, is een geruststellende mededeeling ontvangen van den Directeur van Verkeer en Waterstaat, die heeft verklaard gaarne zijn medewerking te zullen verlenen. Aan de Billiton Mij. heeft het Departementshoofd verzocht met den wensch van ons bestuur rekening te houden.

Wij zijn den Directeur van V. & W. voor deze tegemoetkomende houding zeer erkentelijk en betuigen tevens onzen welgemeenden dank aan de besturen van de Deli Automobiël Club en de Koninklijke Ned.-Indische Motorclub, die niet alleen medewerking hebben verleend maar door publicatie in hun vereenigingsorganen ook de publieke aandacht op de zaak hebben gevestigd.¹⁾

De Deli Automobiël Club maakt een geslaagde propaganda voor tochten naar de watervallen en geeft tot dat doel een handigen gids met een uitstekende kaart uit, waarvan in December 1938 een nieuwe uitgave is verschenen.

Fauna, faunabescherming en jacht. Er schijnen in deze residentie nog maar weinig neushoorns te zijn, die verspreid in enkele boschgebieden leven.

Belangrijke woongebieden van de olifanten zijn de boschreserve Dolok Sembelin (N-Tapanoeli, nabij de Alas-vallei), de streek van Baros (N-Tapanoeli, nabij de kust) en Padanglawas (ZO-Tapanoeli, tegen de grens van de residentie Oostkust van Sumatra). Verder komen er aan de Oceaankust in het stroomgebied van de Batang-gadis bij de kustplaats Singkoeang en in Zuid-Tapanoeli zoowel aan de kust als in het binnenland nog enkele kleine kudden voor. Oude mannelijke exemplaren zijn zeldzaam, waarschijnlijk tengevolge van de jacht.

De tapir en de berggeit, die op de voor hen geëigende plaatsen over de geheele residentie verspreid leven, schijnen niet in getalsterkte

¹⁾ Zie Mededeelingen van de D.A.C. van Febr. 1939, waarin het verzoek van ons bestuur in extenso is gepubliceerd en Het Motorverkeer (orgaan van de K.N.I.M.C.) van 29 Maart 1939, waarin van dit verzoek en van het antwoord van den Directeur van V. & W. is melding gemaakt en het artikel van Ir. A. H. VAN BODEGOM uit „Natuur in Indië” met de illustraties is overgedrukt.

Fig. 22. foto Mevr. Coenraad.
Orang octan, mannetje. De zgn. „mawas koeda”.

Fig. 23. foto Mevr. Coenraad.
Jonge Sumatraansche tapir.

waargenomen, zoodat ook vermoedelijk deze schuwe dieren getracht hadden in den nacht de hut te naderen. Op de hellingen van een der bergen werden nog neushoornsporen en vele berensporen gezien. De beren schijnen hun voedsel liefst in *Tristania*-boomen te zoeken, aangezien bijna alle sporen op den stam van deze boomen werden waargenomen. Voorts werden nog de gebeenten gevonden van 2 siamangs, die vermoedelijk waren opgepeuzeld door een nevelpanter. Volgens mijn koelies moeten deze roofdieren hier ook nog veel voorkomen. Deze streken vallen niet in een of andere boschreserve. Er wordt weinig gejaagd”.

Sumatra's Westkust.

In deze residentie liggen de volgende natuurmonumenten:

1 Baringin Sati	(0.02 ha),	GB 16-11-1921 No. 60 (Stbl. No. 683);
2 Anai Kloof	(221 „),	„ 8-12-1922 No. 25 (Stbl. No. 765);
3 Piek van Indrapoera	(12530 „),	„ 9-12-1929 No. 27 (Stbl. No. 474);
4 Batang Paloepoeh	(3.4 „),	„ 24-11-1930 No. 3 (Stbl. No. 402);
5 Rimbopanti	(3500 „),	„ 8- 6-1932 No. 34 (Stbl. No. 237);
6 Harau Kloof	(298 „),	„ 10- 1-1935 No. 15 (Stbl. No. 24).

Over de natuurmonumenten is voor 1936 en 1937 niets bijzonders te vermelden.

Grotten te Moeko-Moeko (Onderafd. Sidjoendjoeng, Afd. Solok). De Assistent-Resident van Solok, de heer A. W. DE HAZE WINKELMAN, vestigde in 1937 de aandacht van het Vereenigingsbestuur op de kalkgrotten van Moeko-Moeko, welke Dr. S. H. KOORDERS reeds in 1917 als natuurmonument aangewezen wenschte te zien. Het plan kon indertijd niet verwezenlijkt worden, omdat op het terrein bevolkingsrechten — winning van stofgoud en salpeter — rustten. Thans wordt er geen goud meer gewasschen, noch ook salpeter gewonnen, zoodat tegen aanwijzing van de grotten als natuurmonument geen bezwaar meer zou bestaan. De verklaring tot natuurmonument zou volgens den heer DE HAZE WINKELMAN gemotiveerd zijn wegens de aantrekkelijkheid van de grotten zelf en bovendien wegens het voorkomen van de Sumatraansche berggeit in de schier ontoegankelijke kalkrotsformaties van haar omgeving.

Een definitieve beslissing is op dit voorstel nog niet genomen. Inderdaad geldt het een interessante streek, rijk aan natuurschoon, hetgeen ook de heeren Dr. EDW. JACOBSON en W. GROENEVELDT bevestigen. Bescherming van de grotten schijnt echter niet urgent te zijn, omdat zij niet worden bedreigd, terwijl het in een afgelegen

gebied als het onderhavige praktisch ondoenlijk moet worden geacht de Sumatraansche berggeit daadwerkelijk te beschermen, een diersoort overigens voor welker uitroeiing niet behoeft te worden gevreesd (zie hieronder).

Dit neemt niet weg, dat onzerzijds het initiatief van den heer DE HAZE WINKELMAN en zijn belangstelling voor de natuurbescherming hoogelijk wordt gewaardeerd.

F a u n a, f a u n a b e s c h e r m i n g e n j a c h t. Omtrent het voorkomen van rhinocerossen in de residentie kan niets positiefs worden medegedeeld. Misschien leven nog enkele exemplaren op de Piek van Korintji.

Olifanten komen voor in zeer kleine troepjes, vermoedelijk van 2 tot 10 stuks, rondom den Ophir (afd. Agam) en den Piek van Korintji, verder tegen de grens van Benkoelen en in het stroomgebied van de Batang Hari bij de Djambi-grens. Van deze dikhuiden leven enkele tientallen in de Boven-Kampar- en de Boven-Rokanstreek bij de grens van Sumatra's Oostkust. Volgens het BW-verslag 1936 werden er diverse keeren olifanten aangeschoten, waarbij de dieren eerst veel later aan de verwondingen stierven.

Over de kudde, die rondom den berg Ophir zwerft, meldt Jhr. F. C. VAN HEURN („Eerste registratie van de kudden olifanten enz.” — Mededeelingen no. 11 der Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming) op gezag van verschillende personen o.a., dat zij in Juli 1932 uit 7 stuks bestond, nl. 1 jong mannetje en 6 wijfjes en dat er omstreeks 1933 nog maar 4 dieren over waren. De kudde zou in elk geval in den tijd, dat VAN HEURN's gegevens afgesloten werden (1933/34), tot minimale afmetingen geslonken zijn. Wij hebben sedert bericht ontvangen, dat in of omstreeks 1936 door militairen wederom op de kudde gejaagd is wegens schade, aan bevolkings- en ondernemingsaanplant aangericht en dat daarbij 2 dieren zijn gewond, die later aan de gevolgen daarvan bleken te zijn bezweken. Is de weinig optimistische schatting van den heer VAN HEURN juist, dan gelooven wij niet, dat de kudde een lang leven beschoren is.

Tapirs worden geregeld in verschillende deelen van de residentie gesignaleerd.

In de rotsachtige terreinen van de bergbosschen is de berggeit nog algemeen; op deze diersoort wordt ook hier veel met honden en strikken gejaagd. Van belang is, wat de heer W. GROENEVELDT ons over de kamping hoetan schrijft: „Uit mijn persoonlijke waarnemingen, die over lange jaren loopen en voortdurende navraag bij de bevolking gedurende een groot deel van mijn diensttijd in Sumatra maak ik de gevolgtrekking, dat het aantal van deze merkwaardige dieren in de bosschen van het Boekit Barisan-gebergte nog aanzienlijk is. Een schatting is uiteraard onmogelijk, maar het terrein waar zij

huizen is in den regel dusdanig moeilijk of onbegaanbaar, dat dit op zichzelf al een veel betere bescherming is, dan welke wettelijke of politionele maatregel ook kan geven. Daarbij komt nog, dat het dier weinig gejaagd wordt, nòch door Maleiers, nòch door Europeanen en slechts in enkele streken die mij bekend zijn, met name Sumatra's Westkust, kan men spreken van een geregeld jachtbedrijf. Vooral het centrum van de Padangsche Bovenlanden, Fort de Kock, Fort van der Capellen, Padang Pandjang en Loeboek Sikaping zijn daar bekend om. Nu heeft men voor deze jacht, welke met strikken geschiedt — vuurwapens worden zelden gebruikt — speciaal daarvoor afgerichte honden noodig en bij de minste contròle, waarbij men de medewerking van de hoofden zou moeten invoeren, is precies na te gaan waar men dergelijke koppels honden heeft en wie de jagers op dit wild zijn. Nu zal het U vreemd klinken, maar ik heb een sterk vermoeden, dat de bevolking in het algemeen niet eens weet, dat het beschermde dieren zijn; het zou al een stap in de goede richting zijn, wanneer dit van bestuurszijde nog eens uitdrukkelijk bekend gemaakt werd. Verder geloof ik, dat het aantal dieren, dat jaarlijks gevangen of geschoten wordt, van geen beteekenis is tegenover den stand en evenmin bestaat er gevaar voor uitroeiing, *mits men de bepalingen maar eenigszins redelijk nakomt*”. (Cursiveering van ons. — Red.).

Het BW-verslag 1936 deelt mede, dat er nog veelal zonder vergunning op beschermde dieren — vooral herten — gejaagd wordt en dat deze jacht doorgaans met een zoeklicht plaats vindt. Het BW-verslag 1937 laat een optimistischer geluid hooren. Gepoogd is op het gebied van de jacht tot geregelder toestanden te komen; er is een begin gemaakt met het verstrekken van jachtvergunningen en van bezitsvergunningen voor reeds in gevangenschap levende, beschermde dieren.

In streken, waar de bevolking veel last van het wild ondervindt, worden vergunningen op naam van den kepala negari (hoofd van een Inheemsche rechtsgemeenschap) afgegeven.

Gerapporteerd wordt nog, dat de jacht in deze residentie voornamelijk de beteekenis heeft van bescherming van bevolkingsaanplantingen tegen dieren als varkens, beren, herten, kidangs, moesangs en eekhoorns. (De mededeeling, dat de jacht *voornamelijk* deze beteekenis heeft, moet o.i. op een misverstand berusten. Er zijn weinig streken in den Archipel, waar men zóóveel Inheemschen met een geweer gewapend ziet rondloopen als juist in de Padangsche Bovenlanden en deze menschen maken allesbehalve den indruk alsof zij uit pure noodzaak, nl. om hun have en goed te beschermen, ter jacht gaan — Red.). Op tijgers, die nog vrij veel voorkomen, wordt eveneens jacht gemaakt.

Oostkust van Sumatra.

Hier komen de volgende natuurmonumenten voor:

1. Sibolangit (115 ha), ZB, laatstelijk 24-5-1934 No. 85/PK;
2. Dolok Tinggi Radja (167 ha), ZB 18-4-1924 No. 18;
3. Batoe Gadjah (1 ha), „ 18-4-1924 No. 18;
4. Lau Deboek-Deboek (7 ha), „ 30-12-1924;
5. Batoe Ginoerit (0.5 ha), „ 17-10-1934 No. 390;
6. Liang Balik „ 11-1-1936 No. 221.

Sibolangit. Blijkens de BW-verslagen 1936 en 1937 werd de afbakening voltooid. Grenzen en natuurmonument zelf werden bewaakt, waarvoor het landschap Deli geld beschikbaar stelde. Er zijn vier vaste werklieden aangesteld, die paden en gazons moeten onderhouden. Aan den ingang bevindt zich een bord met de voornaamste bepalingen. Het natuurmonument, dat in werkelijkheid een plantentuin is, trok veel bezoekers.

Een begin is gemaakt met het determineeren van boomen en heesters, waarvan er in 1937 reeds vele onder leiding van den heer LÖRZING werden genummerd. Een gids van dezen ouden plantentuin is nog bij den heer LÖRZING in bewerking. Teneinde het uitzicht hier en daar te verruimen werden eenige boomen weggekapd.

Een verzoek om in het natuurmonument een logeer-gelegenheid in te richten kon niet worden ingewilligd.

Wij verwijzen overigens naar het artikel van Dr. VAN HELL en den heer VAN WERING elders in dit verslag.

Dolok Tinggi Radja. Het natuurmonument verkeerde in goeden staat en de toegangswegen werden geregeld onderhouden, wat met het oog op het vele bezoek ook noodig was.

Ons lid, Dr. P. VOORHOEVE te Pematang Siantar, vestigt er de aandacht op, dat het natuurmonument tegenwoordig behalve langs den in het album beschreven weg op veel gemakkelijker wijze te bereiken is van de andere zijde. Men neemt daartoe van Medan komende den weg, die via Galang naar Tebingtinggi voert en slaat even voorbij de brug over de S. Beloetoe rechtsaf via de onderneming Silau Doenia naar Negeri Dolok. Aldaar rijdt men langs de pasanggrahan over den nieuwen weg naar Maratoer tot de kampong Dolok Marawa. Van hier is het \pm 3 km loopen langs een mooi boschpad naar Tinggi Radja.

Batoe Gadja. In 1936 — aldus het BW-verslag — werd nog juist bijtijds een plan verijdeld om dwars door het monument een bevolkingspad aan te leggen. De toegangsweg werd behoorlijk onderhouden; de beelden verkeerden nog in goeden staat. Dit natuurmonument, dat floristisch weinig interessants biedt, werd weinig bezocht.

De legenden, verbonden aan den Batoe Gadjah, zijn medegeedeeld in een onlangs verschenen werk van G. L. TICHELMAN en P. VOORHOEVE: „Steenplastiek in Simaloengoen” (Medan, KÖHLER & Co., 1938).

Lau Deboek Deboek verkeert in goeden staat, de toegangsweg werd behoorlijk onderhouden en het zwavelmeertje mag zich in geregeld bezoek van het publiek verheugen.

Batoe Ginoerit werd geregeld bewaakt; de grenzen werden onderhouden.

Liang Balik. De grenzen van dit nieuwe natuurmonument werden — buiten bemoeienis van het Boschwezen — in 1936 opengekapt en van gemetselde steenen hoekpunten voorzien. Wegens het zwaar geaccidenteerde terrein zijn de grenzen moeilijk te controleren.

Het terrein ligt op grooten afstand van den asweg in een schaars bevolkte streek en wordt slechts zelden door het publiek bezocht.

Bescherming van Zelfbestuursnatuurmonumenten. De Plaatselijke Raad van het Cultuurgebied der Oostkust van Sumatra heeft op 21 April 1938 vastgesteld een „Natuurmonumentenverordening Cultuurgebied 1938” (Zie Extra-bijvoegsel dd. 24 Mei 1937 no. 27 v. d. Jav. Crt. no. 41). Deze verordening, welke concordant is aan de „Natuurmonumenten en Wildreservatenordonnantie” en ter vervanging strekt van een dd. 13 Augustus 1934 vastgestelde verordening, beoogt de bescherming van de door de Zelfbesturende Landschappen in het Cultuurgebied aangewezen natuurmonumenten en wildreservaten.

Een wildreservaat in Siak? In zijn artikel „Eerste registratie van de kudde olifanten enz.” bespreekt Jhr. F. C. VAN HEURN de nog vage plannen van de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming inzake de stichting van een wildreservaat in het moerasgebied ten Noorden van de (grootte) Siakrivier, liggende tegenover de eilanden Bengkalis en Padang. In deze nagenoeg of geheel onbewoonde streek stroomt de kleine Siakrivier met haar vijf grootte meren, waarvan het grootste ca 15 km lang is. Het zou een ideaal reservaat zijn voor de vogelwereld, in het bijzonder dan de watervogels, en tevens een retraite voor de olifanten. Deze plannen hebben onze sympathie; wil het terrein echter als olifantenreservaat volledig tot zijn recht komen, dan zal het o.i. het geheele omzweringsgebied van de daarin voorkomende kudde of kudden moeten omvatten.

Natuurmonument aan de Aroe-baai. Wij verwijzen naar hetgeen bij „Atjeh en Onderhoorigheden” onder het hoofd „Kustboschnatuurmonument in Noord Sumatra” is vermeld.

Fauna, faunabescherming en jacht. In de uitgestrekte bosschen van Langkat, tegen de grens van Atjeh, bevinden zich nog enkele neushoorns, evenals vermoedelijk in Siak.

In het zgn. cultuurgebied van Sumatra's Oostkust komen verspreid nog enkele olifanten voor. De belangrijkste olifantengebieden in de residentie liggen in de wildernissen van Langkat in het Noorden en in Siak (zie hierboven) in het Zuiden. De olifanten van de Boven-Kampar zijn reeds onder Sumatra's Westkust vermeld.

Tapirs zijn tamelijk veelvuldig in Siak en de Rokan-staten maar komen ook elders voor. In sommige gebergten is de Sumatraansche berggeit — waarop nog vrij veel schijnt te worden gejaagd en waarvan zoowel het vleesch als levende exemplaren op de pasars te koop worden aangeboden — niet zeldzaam. Alleen in Langkat en de Karo-landen zijn orang oetans te vinden. Aan tijgers, zwijnen en herten schijnt, uitgezonderd in de dicht bevolkte, gecultiveerde streken, geen gebrek te zijn.

Voor de jacht op olifanten zijn in 1936 aan particulieren enkele vergunningen uitgereikt, welke de bevoegdheid gaven om ten hoogste 1 of bij uitzondering 2 volwassen mannelijke exemplaren te schieten. In een dier vergunningen lezen wij de bepaling, dat de dieren slechts mogen worden gedood voor het geval zij schade aan bevolkingsaanplantingen aanrichten. Afgezien hiervan zijn in 1936, 1937 en 1938 enkele malen onder beperkende bepalingen vergunningen (opdrachten) aan militairen verleend tot afschot van olifanten ter beteugeling van schade aan bevolkings- en ondernemingsaanplant.

Zoo werd in November 1936 aan een Luitenant en een Sergeant van het garnizoen te Medan toegestaan om in de afdeling Asahan op olifanten te jagen. Hier bevindt zich in de kustmoerassen tusschen Tandjong Balei en Laboean Roekoe in de onderafdeeling Batoe Bara een kleine kudde, welker ongeveer 35 bij 6 km groote woongebied geheel tusschen de kust en ondernemings- en bevolkingsgronden is ingesloten. Bijzonderheden over deze kudde, die in 1929 uit 14 exemplaren bestond, vindt men in VAN HEURN's „Eerste Registratie enz.". Blijkens de ervaringen van de laatste jaren trachten de dieren periodiek, bij voorkeur in den regentijd wanneer het moerasterrein aan zee onder water staat, hun wildernis te ontvluchten en moeten zij dan wel in botsing komen met ondernemings- en bevolkingsbelangen, bekneeld als de moerassen en bosschen in het laagland daar liggen tusschen rubbertuinen, kampongs en sawahs. Een blik op een kaart van het Cultuurgebied van Sumatra's Oostkust (zie bijv. den nieuwen „Atlas van Tropisch Nederland", uitgegeven door het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap in samenwerking met den Topografischen Dienst in Ned.-Indië, 1938) vestigt de overtuiging, dat deze olifanten niet meer weg kunnen. Begin November 1936 onderzocht de onderneming Serbangan, die een rubberaanplant in het bewuste gebied heeft, overlast van de kudde; 8 dieren werden er

gesignaleerd. Daarop vertrok een militaire patrouille onder leiding van bovenbedoelden Luitenant naar de streek om de olifanten te verjagen en zoo noodig een of meer exemplaren neer te leggen. De patrouille kreeg echter geen contact met de kudde, die blijkbaar weer naar de inmiddels drooggevallen moerasbosschen was teruggetrokken (vgl. o.a. de „Deli Courant" van omstreeks dien tijd, geciteerd door de „Java Bode" dd. 20 Nov. 1936, 1e blad). Anders verliep het eind Maart 1937, toen wederom een patrouille onder leiding van denzelfden Luitenant werd opgecommandeerd om de olifanten te verdrijven en, niet dan bij noodzaak, enkele dieren te doden. Twee stuks werden toen gewond, waarop de kudde zich in het bosch terugtrok (vgl. o.a. „Deli Courant" dd. 2 April 1937 en „Bataviaasch Nieuwsblad" dd. 8 April 1937).

Naar aanleiding van deze gebeurtenissen ontving de heer HOOGERWERF van het Departement van Economische Zaken opdracht om na beëindiging van zijn reis door de Gajo- en Alaslanden het terrein te bezoeken en van zijn bevindingen rapport uit te brengen. Dit bezoek vond in gezelschap van den Assistent-Resident plaats in de eerste helft van Mei 1937. In aanmerking genomen de geïsoleerde ligging van het betrekkelijk kleine woongebied van de dikhuiden werd het onmogelijk geacht de toen nog uit 10 à 12 beesten bestaande kudde in stand te houden. Dit werd ook met het oog op het gevaar en de schade, welke de dieren periodiek veroorzaken, niet verantwoord geacht. Derhalve werd den Resident van Departementszijde in overweging gegeven een binnengekomen verzoek van een planter te Kisaran, om in het bewuste gebied op olifanten te jagen, in te willigen. Bovendien werd den Resident verzocht bij het verleenen van andere vergunningen de voorkeur te geven aan leden van het Nederlandsch-Indisch Jagersgenootschap.

Van het afschot, dat sedert heeft plaats gehad, is ons niets bekend. Verondersteld mag worden, dat het aantal gedoodde dieren niet groot zal zijn, daar het zware, voor den mensch bijna onbegaanbare moeras, waarin de dieren zich geregeld terugtrekken, bij de jacht een ernstige handicap moet zijn. Desondanks behoeft men zich o.i. omtrent de instandhouding van de Batoe-Bara-kudde weinig illusies meer te maken. Eenige jaren geleden zag het er nog naar uit, dat zij een goede kans had, wat de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming aanleiding gaf in 1932 bij de Indische Regeering een voorstel tot reserveering van het terrein in te dienen. Hierin werd zij door den Directeur van 's Lands Plantentuin gesteund (Zie ook ons Jaarverslag 1932). Wij meenen ook thans nog, dat een reservaat in dit gebied met zijn typische moerasbosschen en rietvelden en zijn wildrijkdom reden van bestaan heeft, maar als olifantenreservaat zal het helaas afgeschreven dienen te worden. Wij hebben de geschiedenis van de Batoe Bara-kudde eenigszins uitvoerig weergegeven, omdat zij o.i. duidelijk demonstreert, dat een wildreservaat

voor olifanten dusdanig moet zijn begrensd, dat deze dieren er in alle jaargetijden hun levensvoorwaarden vervuld zien.

De Langkatsche olifanten — de „Batang Serangan-kudde” (of kudden) van VAN HEURN — schijnen eveneens door de opdringende cultures in het nauw gebracht te worden. In April/Mei 1938 had een olifanteninvasie plaats op de onderneming Boekit Mas en vervolgens op de gronden van de kampong Tangkalan Doerian. Toen het niet gelukte de dieren met ketelmuziek, flambouwen enz. te verdrijven, werd een detachement Veldpolitie op hen afgestuurd met het resultaat, dat één mannetjesolifant gedood werd en de rest van de kudde vluchtte. Eind Mei 1938 kreeg een militaire patrouille onder leiding van een Sergeant opdracht om olifanten te verdrijven van de onderneming Namoe Oengas, die ook in 1937 van olifantenravage te lijden had gehad. Ditmaal werden 1 mannetje en 2 wijfjes gedood en nog enkele dieren gewond. Van het eerste geval is melding gemaakt o.a. in het „Bataviaasch Nieuwsblad” van 12 Mei (1e blad), terwijl van de tweede expeditie, behalve de „Deli-Courant”, de West-Java-ochtendbladen van 3 Juni 1938 een uitvoerig verslag gaven. Deze episode heeft o.a. aanleiding gegeven tot protesten in de pers van de zijde van het bestuur van het Ned.-Indisch Jagersgenootschap (overgenomen in „De Ned.-Indische Jager” van Juli 1938) zoowel als van den secretaris onzer Vereeniging en vervolgens heeft zij als uitgangspunt gediend voor beschouwingen in den Volksraad over het olifantenvraagstuk. Voor deze beschouwingen zij verwezen naar onze „Korte Mededeelingen” no. 4 en naar de elders in dit verslag opgenomen afzonderlijke bijdragen over olifanten.

Voor de jacht op ander wild dan olifanten werden betrekkelijk veel vergunningen afgegeven: in Asahan alleen ongeveer 100 in 1936.

Voor het Zelfbestuur van Langkat was in 1936 een concordante Dierenbeschermingsverordening in bewerking.

In de boschreserves mag in de maanden Juli, Augustus en September des nachts niet gejaagd worden wegens brandgevaar. Overigens mag in deze reserves gejaagd worden met een namens den Resident door den Opperhoutvester der Oostkust van Sumatra afgegeven schriftelijke vergunning.

In de onderafdeelingen Selat Pandjang en Bagan Si Api Api van de afdeeling Bengkalis wordt geregeld jacht gemaakt op krokodillen, slangen en varanen, waarvan de huiden door een plaatselijken opkooper ter nadere bereiding aan huidenhandelaren worden opgezonden.

Riouw en Onderhoorigheden.

J a c h t. In deze residentie wordt naar verluidt in hoofdzaak ter bescherming van den aanplant gejaagd en wel op varkens. Ter verdelging van dit wild wordt ook van vergif gebruik gemaakt.

Op krokodillen, varanen en slangen wordt wegens de lage huidenprijzen weinig jacht gemaakt.

Het jachtzeizoen loopt van Mei tot September.

Djambi.

Hier liggen:

1. Natuurmonument Oeloe Tiangko (grot), GB 21-2-1919 No. 6 (Stbl. No. 90);
2. Wildreservaat Berbak (190.000 ha), GB 29-2-1935 No. 18 (Stbl. No. 521).

De B.W.-verslagen vermelden niets bijzonders over deze terreinen.

F a u n a, f a u n a b e s c h e r m i n g e n j a c h t. Recente gegevens over het voorkomen van rhinocerossen zijn niet beschikbaar.

In Midden- en Boven-Djambi schijnen nog veel olifanten te zijn. Er wordt bijv. gesproken van verscheidene kudden van meer dan 60 stuks in één bepaald gebied, elders van kudden van 80, 50 en 30 à 40 exemplaren. Ook in het kustgebied bevinden zich olifanten. (Wij nemen deze berichten onder zekere reserve aan; het lijkt ons n.l. niet uitgesloten, dat men wel eens meent in een bepaalde streek met twee of meer kudden te maken te hebben, terwijl zich daar in werkelijkheid slechts één kudde bevindt. Men denke aan de trekgewoonte van de olifanten — Red.).

In bijzondere gevallen, wanneer de dikhuiden veel schade veroorzaken, wordt aan jachtpatrouilles opgedragen ze te verjagen, onder bepaling dat telkens slechts één wijfje mag worden geschoten. Zoo werden in 1937 door militairen na bekomen opdracht een paar olifanten gedood wegens vernieling van een padi-aanplant. (De gedragslijn bij het verdrijven van olifanten wijkt dus van die, welke in andere residenties gevolgd wordt in zooverre af, dat de jachtpatrouille bij gebleken noodzaak een *wijfje*, inplaats van een mannetje moet schieten. Zijn wij goed ingelicht, dan berust zulks op de meening, dat elke troep olifanten geleid wordt door een vrouwelijk exemplaar en dat de dieren vluchten, wanneer de „leidster” valt. Wij kunnen niet beoordeelen of deze opvatting juist is en dus evenmin welke van de twee methoden de voorkeur verdient. — Red.).

Voor vermindering van den tapir — op welk dier niet of nauwelijks jacht wordt gemaakt — behoeft in deze woudrijke residentie niet te worden gevreesd. Berggeiten komen in het Djambische bergland voor.

Van tijgers werd in 1937 veel last ondervonden. In Moeara

Tebo werden enkele tijgers geschoten en werd een geval van menschenroof gerapporteerd.

In de onderafdeeling Moeara Bango komen talrijke varkens voor, die veel schade aan den aanplant toebrengen en met vergif worden bestreden.

Vergunningen voor de jacht op herten en kidangs worden verleend van April tot September.

In de onderafdeeling Djambi is de jacht op krokodillen en slangen, die nauwelijks eenige winst meer oplevert, geheel of nageoeg geheel gestaakt.

Benkoelen.

In deze residentie komen voor:

1. Rafflesia-natuurmonumenten Benkoelen I/II (21 en 8 ha), GB 21-2-1919 No. 6 (Stbl. No. 90);
2. " " Despetah I/II (0.3 ha), GB 27-8-1932 No. 36 (Stbl. No. 65);
3. " " Tjawang I/II (0.2 ha), GB 27-8-1932 No. 36 (Stbl. No. 65);
4. " natuurmonument Konak, besl. raad Pasar Kepahiang 18-5-1932 No. 9;
5. Natuurmonument Doesoen Besar (11,5 ha), GB 17-6-1936 No. 36 (Stbl. No. 325);
6. Wildreservaat Zuid-Sumatra I (356.800 ha, gedeeltelijk in de Lampongsche Distr.), GB 24-12-1935 No. 48 (Stbl. No. 621).

Aan het BW-verslag 1936 en, wat Benkoelen III zoomede Despetah I/II betreft, ook aan het BW-verslag 1937, zijn over de natuurmonumenten de volgende bijzonderheden ontleend:

Benkoelen I/II en het opgeheven n.m. Benkoelen III. De in het Staatsblad van 1919 vastgestelde oppervlakten van 21,8 en 42 ha zijn illusoir; buiten de afgerasterde gedeelten is nl. reeds veel door de bevolking ontgonnen, ook in vroeger jaren.

In I en III werden in 1935 en 1936 geen Rafflesia-knoppen aangetroffen; wél zouden in 1937 in III verrotte knoppen zijn gevonden. In I is de omheining van de eigenlijke groeiplaats geheel vernield; beide natuurmonumenten moeten vrijwel waardeloos worden geacht.

Benkoelen III is bij GB van 16 Januari 1937 No. 65 (Stbl. No. 25) als natuurmonument opgeheven.

In II werd de omheining van de eigenlijke groeiplaats geheel hersteld. Het omrasterde terrein bevindt zich in goeden toestand. Talrijke lianen werden aangetroffen; echter werden geen knoppen van Rafflesia gevonden. Opgemerkt werd *Amorphophallos(?) titanum*.

Despetah I. De toestand van I is goed, de omheining in orde. In 1936 werden veel lianen en een uitgebloeide bloem, in December 1937 een verrotte knop aangetroffen.

Despetah II bevindt zich in zeer goeden toestand. De omheining werd voor een deel vernieuwd. In 1936 werden drie knoppen gevonden, in December 1937 een uitgebloeide bloem. Dit werd gemeld in het „Benkoelensch Nieuws- en Advertentieblad“, waarop verscheidene belangstellenden het natuurmonument kwamen bezichtigen.

In Tjawang I en II is de toestand goed. In Tjawang I werd géén, in Tjawang II werd in Juli één *Rafflesia* gerapporteerd.

Konak. Dit Rafflesie-plekje werd in 1932 op aandrang van den toenmaligen Houtvester van Benkoelen bij besluit van den raad van Pasar Kepahiang als natuurmonument aangewezen. Waarschijnlijk werd het door wijlen den Resident WESTENENK ontdekt. Het ligt niet ver van het plaatsje Kepahiang, aan den oever van de Moesi-rivier, is zeer gemakkelijk te bereiken en is een van de rijkste der beschermde Rafflesia-vindplaatsen in de residentie. In Juli 1936 werden 3 knoppen gevonden.

Doesoen Besar. Dit nieuwe, 11,5 ha groote natuurmonument, dat in 1936 op instigatie van den oud-Resident GROENEVELDT tot stand kwam, bevat het noordelijk deel van het meer Doesoen Besar. Het is in tien minuten per auto van uit Benkoelen bereikbaar. Er is een prachtige moerasvegetatie met talrijke orchideëen, waaronder zeer veel zgn. potlood-orchideëen, door Dr. VAN STEENIS gedetermineerd als *Vanda teres*. Een collectie planten is aan het Herbarium te Buitenzorg gezonden. De pluk daarvan buiten het natuurmonument — waar de bloemen ook talrijk voorkomen — is bij marga-besluit geregeld. Behalve groote vluchten eenden werden in het terrein ook purperkoeten en waterhoentjes waargenomen.

(Behalve naar de bijdrage van den heer W. GROENEVELDT in ons vorig Jaarverslag verwijzen wij voor dit natuurmonument naar een artikel van F. v. D. ENDE in „De Tropische Natuur“, jrg. 26, afl. 8, 1937).

Bezoek aan de natuurmonumenten. In 1936 werd Doesoen Besar het meest bezocht; daarop volgt Konak, dat bij bloei van Rafflesia's ook veel bezoek van Inheemschen krijgt.

Zuid-Sumatra I. Ofschoon in het verslagjaar — aldus het BW-verslag 1936 — geen gelden voor verdere verkenning, beheer en grensregeling van het reservaat werden uitgetrokken, kon toch krachtig worden gewerkt aan maatregelen in het belang

van het reservaat, terwijl verkenning in combinatie met grenswerkzaamheden op bescheiden schaal kon worden voortgezet. In 1936 werden van de met het reservaat samenvallende boschreserve's Sekintjau, Penetoh en West-Kroei tezamen rond 120 km. grenslengte afgebakend. Aangaande de grenzen van de hydrologische boschreserve Penetoh werd met de betreffende bevolking overeenstemming bereikt. Het onderzoek aangaande de grenzen van Sekintjau en de Noordzijde van West-Kroei zou nog in 1936 of begin 1937 plaats hebben. In Kaoer (hydrologische reserve Oost-Kaoer) was in 1936 een 20 km afgebakend en de grensregeling gevorderd. In 1937 waren de verschillende afbakeningen nog niet gereed.

Het BW-verslag 1936 acht het gewenscht voor beheer en grensregeling eenige gelden uit te trekken. Bijv. in de marga Belimbing in Zuid-Kroei, waar bevolking en Bestuur wel gaarne zouden weten hoever het ladangareaal zich mag uitstrekken. Grensregeling voor het wildreservaat zal ter plaatse wellicht over een lengte van 15 à 20 km moeten plaats hebben. Ook lijkt voortzetting van de afbakening in de marga Ngaras noodig. Van groot belang zou voorts een onderzoek zijn in Kaoer naar het voortdringen van ladangs aan den bovenloop van de Aer Nasal, aangezien volgens bekomen inlichtingen het ladangareaal zich aldaar schijnt uit te breiden.

De boschreserve Sekintjau bleek bij het bezoek van den Houtvester in Augustus 1936 een belangrijk onderdeel van het reservaat te vormen. Er werden talrijke volstrekt ongestoorde zwavelhoudende warmwaterbronnen gevonden, waar groot en klein wild geregeld komt drinken. Neushoornvalkuilen, — die vóór 1932 talrijk werden aangetroffen door den Administrateur van de onderneming Sepatoehoe, den heer G. E. CATH, die in de streek verkenningen uitvoerde — komen er niet meer voor, wél de oude sporen ervan. De bevolking van de Wai Tenong-streek schijnt het Sekintjau-Belirang-gebergte niet meer te bezoeken; zoo was het althans in 1936. Het verkeer tusschen Wai Tenong en Soeh is sinds de vernietiging van laatstgenoemd gebied door vulkanische werking in 1933 nl. vrijwel opgehouden. Ook zwierven er vóór 1932 in dat gebergte nog vaak Inlandsche jagers rond om neushoorns en olifanten te jagen, wat nu niet meer voorkomt. Zóó afgelegen is deze streek, dat eerst in Augustus 1936 door den Houtvester van Benkoelen werd ontdekt, dat niet lang tevoren (1933?) aan den Belirang een kleine uitbarsting moest hebben plaats gehad. De onmiddellijke omgeving van een (der) meertje(s?) is nl. geheel verwoest. De neushoorn is hier thans waarschijnlijk uitgeroeid, maar komt nog in het gebied ten Zuiden van de streek voor. Tapirs zijn in het Sekintjau-gebied talrijk. (Zie verder Ir. F. W. RAPPARD, „Naar de nieuwe meren van Soeh”, De Tropische Natuur, jrg. 25, afl. 7, 1936).

Wanneer de weg van de Lampons naar Kroei gereed is (in

1939), zal dit gebied zeker intensiever bewaakt moeten worden.

In Maart 1936 verrichtte de Houtvester waarnemingen betreffende wild en begroeiing in de streek, waar het reservaat op de grens van Kaoer en Kroei aan de kust komt.

In de boschreserve West-Kroei werden in 1937 weinig olifantensporen opgemerkt. Noordelijker komen olifanten méér voor; herten en berggeiten zijn er eveneens.

Volgens het BW-verslag 1937 leven in de reserve Penetoh de olifanten waarschijnlijk meer aan de kustzijde. Tusschen de Wai Biha en de Wai Marang werd een olifantenpad gevonden van de kust het gebergte in. Ook aan de Noordzijde zijn veel olifanten. Rondom de enclaves huizen herten en wilde honden.

Uit bovenstaande mededeelingen blijkt, dat in 1936 en '37 de toenmalige Houtvester van Benkoelen, Ir. RAPPARD, onderscheidene belangrijke punten van het wildreservaat heeft bezocht. Zijn plan om, na nog meer waarnemingen gedaan te hebben, alle gegevens in één rapport samen te vatten, kon door overplaatsing naar Java niet worden uitgevoerd.

Voorstel tot instelling van het wildreservaat Zuid-Sumatra II. De Regeering heeft inzake de aanwijzing van dit reusachtige, ruim 1 miljoen ha groote reservaat, dat volgens den geestelijken vader, den oud-Resident W. GROENEVELDT, in het Noorden van de residentie Benkoelen en voorts in de residenties Palembang, Djambi en Sumatra's Westkust zou komen te liggen, nog geen beslissing genomen. Het moet thans echter uitgesloten worden geacht, dat het wildreservaat overeenkomstig den oorspronkelijken opzet tot stand zal komen. De voorstellen van den heer GROENEVELDT werden nl. opnieuw aan de betrokken Residenten ter behandeling aangeboden, met het resultaat, dat dezen vrijwel unaniem tegen de aanwijzing van het reservaat adviseerden. Daarna is getracht althans een gedeelte van het terrein tot wildreservaat te doen verklaren, doch ook dit voorstel kon vooralsnog bij de voornaamste instanties geen instemming vinden. De kwestie is niettemin nog in behandeling.

F a u n a, f a u n a b e s c h e r m i n g e n j a c h t. Neushoorns — waarschijnlijk slechts *Rh. sumatrensis* — komen voorzover bekend in hoofdzaak in het Noorden en in het Zuiden (o.a. in het wildreservaat Zuid-Sumatra I) der residentie voor.

Olifanten leven verspreid in grotere en kleinere troepen in de boschgebieden over geheel Benkoelen. Zij zijn nog vrij talrijk maar hun aantal is moeilijk eenigszins nauwkeurig te bepalen. Men hoede zich — met het oog op de trekgewoonte — voor overschatting. De kudde van den Kaba-vulkaan in de onderafdeeling Redjang is dezelfde als die van Rawas in Palembang.

Fig. 26.
Maleische beer, vretend van een zijnencadaver.

foto Pieters.

Naar de oud-Resident der Lampongsche Districten, de heer ROOKMAAKER, mededeelt, brengt (bracht) een enkel Lampongsch strand de bevolking der betrokken marga f 200 tot f 300 op.

Aandacht ware te schenken aan belangrijke vogelnestgrotten. De ligging is in sommige gevallen niet voldoende bekend; toezicht op exploitatie heeft niet altijd daadwerkelijk plaats.

De jacht op herten, kidangs en dwergherten werd bij Residentsbesluit van 9 Mei 1936 no. 186 opnieuw geregeld. Daarbij werd de jacht in de maanden Augustus t/m November gesloten, zulks op grond van de overweging eenerzijds, dat jongen van genoemde diersoorten het geheele jaar door voorkomen — zoodat dit een moeilijk uitgangspunt voor vaststelling van een gesloten jachtijd vormt — en anderzijds, dat ladang- en alang-alang-branden vaak met opzet voor jachtdoeleinden worden aangestoken. Door het Boschwezen werd er de aandacht op gevestigd, dat ladangbranden aan de kust in Juli reeds een grooten omvang hebben.

Bij besluit van den Resident van 11 Mei 1937 is, met intrekking van vorenbedoeld besluit, de jachtijd nader opengesteld gedurende de maanden December t/m Mei, zoodat de jacht in de brandgevaarlijke maanden gesloten is. In elke jachtvergunning wordt het maximum-aantal te schieten exemplaren van elke soort vermeld.

Palembang.

In deze residentie ligt slechts:

het natuurmonument Boegamas-Kikim (1 ha), GB 11-7-1919, No. 83 (Stbl. No. 392),

waarover niets bijzonders te vermelden is.

Lalanggebied. Van de instelling van een wildreservaat in het Lalanggebied (in aansluiting aan het wildreservaat Berbak in Djambi — zie Jaarverslag 1935) werd afgezien.

Fauna, faunabescherming en jacht. Aangaande de verspreiding en de mate van voorkomen van neushoorns en olifanten staan ons geen gegevens ten dienste.

In 1936 en 1937 is enkele malen een militaire patrouille uitgezonden ter verdrijving van olifanten, welke schade veroorzaakten aan bevolkingsaanplantingen. Door deze patrouilles mocht telkens maximaal één volwassen mannelijk exemplaar worden geschoten.

De dagbladen maakten in Maart 1938 melding van de overplaatsing naar Java van een Inspecteur van Politie, die gedurende zijn negenjarig verblijf in de residentie Palembang 74 olifanten zou hebben neergelegd (Zie o.a. „Bataviaasch Nieuwsblad” van 11

Maart 1938). Op een tot den Directeur van Economische Zaken gericht verzoek om inlichtingen heeft het bestuur der Vereeniging ten antwoord gekregen, dat de betrokken Inspecteur in zijn hoedanigheid van detachementscommandant der Veldpolitie te Martapoera van het Hoofd van plaatselijk bestuur herhaaldelijk opdracht heeft gekregen om de bevolking van het stroomgebied der Wai Komerang bij te staan in het verdrijven van de aldaar in grooten getale voorkomende en de bevolkingsladangs vernielende olifanten. Bij de uitvoering van deze opdrachten zag hij zich in de jaren 1930 t/m 1934 genoodzaakt 20 schadeveroorzakende en gevaar opleverende olifanten neer te schieten, terwijl hij in de jaren 1935 en 1936 in totaal 4 van deze dieren in de onderafdeelingen Martapoera en Moeara Doea heeft gedood. Voorts heeft bedoelde Inspecteur van Politie in 1937 in Moeara Doea in verband met de olifantenplaag aldaar op last van het Hoofd van plaatselijk bestuur nog een viertal olifanten moeten neerleggen. Dit totaal van 28 olifanten in een tijdvak van 8 jaren wil den Directeur van Economische Zaken, hoewel niet onbelangrijk, gezien de plaatselijke omstandigheden en den olifantenstand in het betrokken gebied niet onrustbarend groot voorkomen. Overigens heeft de Resident nogmaals de aandacht van de bestuursambtenaren gevestigd op de omstandigheid, dat voor het jagen op schadeaanrichtende olifanten steeds een — zoo noodig telegrafisch aan te vragen — vergunning zijnerzijds vereischt is.

In 1936 is een enkele maal aan een particulier vergunning voor olifantenjacht verleend met een limiet van twee volwassen mannelijke dieren.

Voor wat betreft de door olifanten over het algemeen in Palembang aangerichte schade zij verwezen naar het onder Benkoelen vermelde Regeeringsantwoord op een schriftelijke Volksraadvraag.¹⁾

Herten, kidangs, dwergherten en varkens komen nog veel voor.

Bij Residentsbesluit van 12 Mei 1936 no. 16 is bepaald, dat de vergunningen voor de jacht op herten, kidangs en dwergherten slechts worden afgegeven voorzoover betreft volwassen mannelijke exemplaren en tot een in elke vergunning te vermelden aantal. Deze jacht is open van 15 September tot ultimo Maart.

Het jagen met lichtbakken en zoeklichten en door afbranden van terreinen is verboden (Lichtbak-verordening Palembang, afgekondigd in de Jav. Courant van 13 Juli 1934 no. 56, Extra-bijvoegsel no. 43).

Als middel van bestaan wordt de jacht zelden uitgeoefend.

Er is voor Palembang een verordening vastgesteld voor het vervoer van cyaanzout buiten het gebied der locale raden (Jav. Courant van 3 Juni 1936 no. 44, Extra-bijvoegsel no. 30); de uitvoering is geregeld bij Residentsbesluit van 9 Juni 1936 no. 518.

¹⁾ Zie echter blz. 159.

Lampongsche Districten.

Tot deze residentie behooren:

1. Natuurmonument Krakatau en Verlaten Eiland (\pm 2500 ha), GB 11-7-1929 No. 83 (Stbl. No. 392);
2. Wildreservaat Zuid-Sumatra I (grootendeels in Benkoelen, zie aldaar);
3. Wildreservaat Wai Kambas (\pm 130.000 ha), GB 26-1-1937 No. 14 (Stbl. No. 38).

Krakatau en Verlaten Eiland. Treubia dl. 16 (Dec. 1937), afl. 2, bevat een studie van den heer F. N. CHASEN, Directeur van het Raffles Museum te Singapore, over de vogels van Krakatau: „ On a collection of birds from the Krakatau group of islands, Sunda Strait”. (Het materiaal was hem voor onderzoek afgestaan door het Zoölogisch Museum te Buitenzorg). Deze monografie houdt zich bezig met de vraag uit welke richting de Krakatau-groep herbevolkt wordt. In zijn conclusies zegt CHASEN o.a.: „ . . . The repopulation of the islands seems to have taken place in a thoroughly normal manner by forms, in the majority of cases, common to the lowlands of the adjacent mainlands and in the minority of cases by forms peculiar to one side, or the other, in about equal numbers . . . ”.

Wai Kambas. De totstandkoming van dit \pm 130.000 ha groote, in de onderafdeeling Soekadana gelegen wildreservaat is te danken aan het initiatief van den oud-Resident H. R. ROOKMAAKER, die daartoe op 16 Mei 1936 een gemotiveerd voorstel indiende.

Volgens het Staatsblad (1937 No. 38) wordt het begrensd als volgt:

Ten Noorden: vanaf de monding van de Wai Sepoetih door deze rivier en de Wai Pegadoengan stroomopwaarts tot het punt waar de Wai Pegadoengan zich vertakt in de Wai Soekadana en de Wai Roembia; ten Westen: door de Wai Soekadana;

ten Zuiden: door de Zuidgrens van de boschreserve Wai Kambas tot aan de Westgrens van het prijsgegeven erfpachtsperceel Wai Negarabatin I, vervolgens door de West- en Zuidgrens van de prijsgegeven erfpachtsperceelen Wai Negarabatin II en III en de West- en Zuidgrens van het prijsgegeven erfpachtsperceel Penet tot waar deze raakt de Wai Djepara en door deze rivier tot aan de Java-Zee;

ten Oosten: door de geheele kustlijn langs de Java-Zee tot aan de monding van de Wai Sepoetih.

Van het reservaat is uitgezonderd een daarbinnen gelegen rubbertuin, toebehoorend aan eenige inwoners van kampong Rantau Djaja Ilir, een kleine nederzetting langs de Noordgrens aan de Wai Pegadoengan.

Het gebied ligt geheel in het laagland; het is nagenoeg vlak behoudens sommige zwak geaccidenteerde gedeelten. In het N.O., O en Z.O. gaat het laagland over in een moeras, dat in den drogen tijd, van Juni tot October, grootendeels droog ligt, doch in den regentijd diep onder water staat en dan geheel ontoegankelijk is. De bodem-

gesteldheid maakt het terrein voor landbouw ongeschikt, zoodat het voor kolonisatie geen perspectieven biedt.

Het overgrootste deel van het reservaat is met zwaar bosch begroeid met tamelijk dichten ondergroei. Jong bosch en bloekar worden hier en daar op verlaten bouwgronden aangetroffen. In het oorspronkelijk bosch zijn zoowel tweede- als derde- en vierdeklassehoutsoorten aangetroffen.

Verkenningstochten langs de vele moerassen en de kleine riviertjes hebben den heer ROOKMAAKER den indruk gegeven van grooten wildrijkdom. Olifanten schijnen er vrij veelvuldig te zijn. Ook is het niet onmogelijk, dat de éénhoorn, *Rhinoceros sondaicus* hier nog in enkele exemplaren voorkomt. Tapirs zijn talrijk in het reservaat. Herten, kidangs en dwergerten zijn er evenens verre van zeldzaam. Het spreekt van zelf, dat ook tijgers, beren en kleinere roofdieren hier niet ontbreken. Van de apen mogen 2 gibbonsoorten, nl. de siamang en de oea-oea (wau-wau) worden genoemd, de zwarte slankaap (loetoeng) en zijn zilverkleurige verwant (tjetjah), de Lampong-aap (berোক) en de gewone Javaansche makaak (kerah).

De rivieren zijn zeer vischrijk.

Bovenstaande gegevens zijn ontleend aan het voorstel van den heer ROOKMAAKER.

Het BW-verslag over 1937 deelt mede, dat 4 gezinnen, welke bij de monding van de Wai Ranau binnen het reservaat ten tijde van de aanwijzing hun oemboelan (tijdelijke nederzetting) hadden, inmiddels zijn vertrokken. Zij oefenden nog slechts het plukrecht uit, waaraan door overgroeiing en olifantenbezoek wel spoedig een einde zou komen.

Rapporteur acht het gevaar niet denkbeeldig, dat in het reservaat gejaagd zou worden, weshalve het z.i. aanbeveling verdient de jacht vanuit de Pegadoengan te bemoeilijken en op het geëigende punt, Tjabang, een waker te plaatsen.

De boschwachter van Soekanda, die in 1937 werkzaamheden ten behoeve van de afbakening van het reservaat verrichtte, heeft aldaar goeddeels dezelfde diersoorten — of hun sporen — waargenomen als vermeld in het voorstel-ROOKMAAKER. Slechts de grijze gibbon (oea-oea) en de zilverkleurige slankaap (tjetjah) ontbreken aan de opsomming.

Van verdere inventarisatie kon wegens de geringe personeelsbezetting en bij gebreke van daarvoor bestemde fondsen geen sprake zijn.

Tot dusver het BW-verslag. Wij hopen, dat nadere inventarisatie niet lang zal uitblijven. Er is nog betrekkelijk weinig van deze wildernis bekend, maar dit weinige geeft den indruk, dat men met een natuurhistorisch zeer belangwekkend gebied, een gebied tevens van groote waarde voor de natuurbescherming te doen heeft. Te

hopen is vooral ook, dat aan de bewaking eenige zorg zal worden besteed. Volgens Resident ROOKMAAKER behoeft dit niet veel te kosten. Zijn optimistische verwachtingen te dezen aanzien mogen echter o.i. geen reden zijn om aan de bewaking in het geheel niets ten koste te leggen. Het is mogelijk dat, zooals ROOKMAAKER meent, de bevolking, die in de onmiddellijke omgeving van het reservaat woont, voor het wild geen gevaar oplevert, maar daarmee is niet gezegd, dat stroopers van elders geen pogingen zullen wagen om in het gereserveerde domein binnen te dringen. De geschiedenis van Oedjoeng Koelon heeft geleerd wat men te vreezen heeft in een wildreservaat, dat den Javaansche rhinoceros met zijn kostbare huid en hoorn herbergt. Ons is ter oore gekomen, dat Inheemsche visschers, die de Wai Sepoetih en andere rivieren in en rondom het nieuwe reservaat bevaren, meermalen een geweer aan boord hebben. Bij naderend onraad — in den vorm van bestuur of politie of wat deze menschen daarvoor aanzien — laten zij het wapen eenvoudig in het water zakken, om het weer te voorschijn te halen wanneer het gevaar geweken is. Geeft bovendien het feit, dat in 1937 in de Lampongs 3564 jachtgeweren geregistreerd waren — om van het clandestiene vuurwapenbezit maar te zwijgen — niet voldoende aanleiding tot voorzichtigheid?

De heer ROOKMAAKER verdient alle hulde voor zijn initiatief. Deze laagland-wildernis met haar fauna en flora behoort voor het nageslacht bewaard te blijven.

Voor het toerisme, zooals men dat gemeenlijk opvat, met al zijn genoeglijken comfort, leent het oord zich niet. De rivieren nooden niet tot spelevaart, haar oevers niet tot picnic. Geen ondernemende geest zal ooit in deze bosschen een hotel opzetten. Men kan er niet, zooals in den Zuid-Afrikaanschen wildtuin, zonder dat men er eenige moeite voor doet van een veilige auto (of vaartuig) uit het wild in grooten getale bijeen zien. Een wildtuin in die beteekenis van het woord zal het natuurpark aan de Wai Kambas ook nooit worden. Maar de natuurliefhebber of man van de wetenschap, die de vermoeyenissen en het ongerief van het rimboeleven blijmoedig aanvaardt, zal de bekoring van een tocht door het ruige, heete woud ondergaan en zal zich voor zijn ontberingen ruimschoots schadeloos gesteld achten, als hij, na dagen lang een spoor te hebben gevolgd, rustig van een schuilplaats uit een troep spelende olifanten of een enkelen neushoorn, badend in een riviertje, mag observeeren.

Fauna, faunabescherming en jacht. Over het voorkomen van neushoorns kan, afgezien van wat dienaangaande van het wildreservaat Wai Kambas vermeld is, niets worden medegedeeld.

Olifanten zijn in de residentie nog niet zeldzaam, dank zij ook

het feit, dat de jacht voor particulieren op deze dieren gedurende 1936, 1937 en een groot deel van 1938 gesloten bleef (Zie o.a. het onder Benkoelen vermelde antwoord der Regeering op een Volksraadsvraag).¹⁾ De heer ROOKMAAKER heeft in April 1937, enkele maanden voordat hij 's Lands dienst verliet, in een circulaire aan de Residenten van Sumatra op krachtige bescherming van de olifanten aangedrongen. Een uittreksel van deze circulaire, waarin hij van zijn ervaringen met dit wild in de Lampongs vertelt, is elders in dit verslag opgenomen.

Het is opmerkelijk, dat al spoedig na het vertrek van den heer ROOKMAAKER een dagbladbericht verscheen van den volgende inhoud:

„Naar verluidt heeft de nieuwe resident der Lampongsche Districten een order uitgevaardigd, om agressieve olifanten onschadelijk te maken (neer te leggen), indien zij omvangrijke schade aanrichten door aanplantingen van de bevolking of van de ondernemingen te vernielen of wanneer zij levensgevaarlijk zijn voor de omgeving en waarbij de tijd ontbreekt om het bestuur hiermede op de hoogte te stellen, met dien verstande echter, dat het bestuur onverwijld ermede in kennis wordt gesteld op zoodanige wijze dat het zich direct kan overtuigen of inderdaad vernielingen hebben plaats gehad en dat de beesten levensgevaarlijk waren voor de omgeving.

Men zal ongetwijfeld zeer dankbaar zijn voor deze overheidsmaatregelen. Een outsider kan zich onmogelijk indenken, hoe ergerlijk de vernielzucht van agressieve olifanten soms kan zijn voor tani's en ondernemingen”.

Bij nadere informatie bleek de onjuistheid van het bericht: ons werd van officieele zijde medegedeeld, dat het bestaande verbod om in de Lampongsche Districten olifanten te doodden gehandhaafd bleef, doch dat zich uiteraard gevallen konden voordoen, waarin de onafwijsbare noodzaak zou bestaan om olifanten, die cultuur-ondernemingen of bevolkingsontginningen ernstig beschadigen, middels geweervuur neer te leggen, indien zij niet op andere wijze zouden zijn terug te dringen. Door den Resident waren tot nog toe geen vergunningen afgegeven op den voet van artikel 3 lid 3 der Dierenbeschermingsordonnantie 1931; volstaan werd met verjaging der dikhuiden van de ondernemingen en ontginningen door alarm (lawaaï)-patrouilles. Indien de schade en overlast evenwel ernstiger afmetingen zouden aannemen, zouden jachtpatrouilles van ervaren jagers worden uitgezonden. Slechts in laatste instantie en bij zeer hooge uitzondering zou worden overgegaan tot afgifte van jachtvergunningen.¹⁾

Ten aanzien van de jacht op herten, kidangs en dwergerten is bepaald, dat door een vergunninghouder per etmaal hoogstens 2 dieren mogen worden gedood of gevangen, terwijl de verkoop van vleesch van dit wild verboden is. De jacht is gesloten van Juni tot en met November; tevoren was dit Augustus t/m November (Resi-

¹⁾ Zie echter blz. 159.

dentsbesluiten 29 Febr. 1936 Nos. 102/103 en 11 Mei 1937 No. 70).¹⁾

In 1936 werden in totaal 84, in 1937 166 jachtvergunningen uitgereikt. In 1936 bedroeg het aantal geregistreerde jachtgeweren 3271, in 1937 3564.

Huiden van krokodillen en varanen werden niet verhandeld.

Orchideeën. Twee vindplaatsen van de *anggrek boelan* zijn door „liefhebbers” vrijwel leeggeplunderd. Van verzamelen van orchideeën in het groot voor handelsdoeleinden is niet gebleken.

Bangka en Onderhoorigheden.

Fauna, faunabescherming en jacht. De jacht op het eiland Bangka is reeds jaren lang van geringe beteekenis; het wild is er over groote uitgestrektheden uitgerooid. Met name geldt dit voor de onderafdeeling Midden-Bangka waar alleen nog maar eenige wilde varkens voorkomen en zeer sporadisch een enkel hert, kidang of dwergert. Dit was vroeger anders, toen herten en kidangs, maar speciaal dwergerten (kantjils en napoe's) in vrij grooten getale voorkwamen. Naast het voortdurend meer in cultuur brengen van woeste gronden voor pepertuinen enz., waardoor aan het wild hoe langer hoe meer rustige dagverblijven werden ontnomen, moet de achteruitgang in den wildstand worden toegeschreven aan stroopende Chineezers.

Er bestaat op Bangka een gevestigde Chineesche bevolking van in hoofdzaak pepertuinbezitters. Grof wild, varkens, apen, eekhoorns, schubdieren, letterlijk alles vormt voor hen een begeerenswaardig object, met het gevolg, dat de wildstand vooral in de onderafdeeling Midden-Bangka dermate gedecimeerd is, dat men gevoelig van uitroeiing kan spreken. Dat het eiland Billiton, vergeleken bij Bangka, nog een vrij goeden wildstand bezit, vindt zijn oorzaak vermoedelijk juist in de afwezigheid van een gevestigde Chineesche bevolking.

In vroeger jaren heeft ook de Inheemsche bevolking zich op het gebied van de jacht schuldig gemaakt aan buitensporigheden,

¹⁾ Bij besluiten dd. 14 Jan. 1939 Nos. 29 en 30 is juist de *open jacht* — te beginnen 1940 — bepaald van Juni t/m Nov. (i.v.m. de voortplanting van het wild) en zijn de overige bepalingen verscherpt (o.a. max. te schieten of te vangen dieren 4 *per week*; verboden jacht met lichtbak).

Westerafdeeling van Borneo.

In deze residentie liggen:

1. Natuurmonument Mandor (± 2000 ha), ZB 16-3-1936 No. 8 juncto ZB 16-4-1937 No. 15;
2. Natuurmonument Lo Pat Foen Pi (± 8 ha), ZB 23-3-1936 No. 1;
3. Wildreservaat Goenoeng Paloeng (± 30.000 ha). ZB 4-2 en 22-4-1937.

Natuurmonument Mandor. Men zal zich uit het vorig Jaarverslag herinneren, dat de Resident uitbreiding van het aanvankelijk slechts 195 ha groote natuurmonument in uitzicht heeft gesteld bij het vervallen van een tweetal mijnbouwvergunningen. Deze vergunningen zijn inmiddels geëxpireerd en daarop heeft het Zelfbestuur van Pontianak bij besluit van 16 April 1937 een ongeveer $10 \times$ grooter stuk als natuurmonument aangewezen, dat meer overeenkomt met het oorspronkelijk door den heer COOMANS DE RUITER en de Nederlandsche Commissie voor Internationale Natuurbescherming ter reserveering voorgestelde terrein. Het uiterst noordelijk gedeelte van dat terrein diende nog buiten beschouwing te blijven, aangezien dit gelegen is binnen de mijnbouwconcessies Mandor I en II. De grenzen van het aangewezen natuurmonument zijn ook niet geheel in overeenstemming met die, voorgesteld door Ir. J. P. SCHUITEMAKER blijkens zijn artikel in het Jaarverslag 1935. Zoo wordt de Oostgrens van het zuidelijk deel door de Soengei Mandor gevormd, terwijl de Westgrens een rechte lijn is, die eveneens een stuk afsnijdt van het door den heer SCHUITEMAKER gedachte, ± 3500 ha groote terrein. Toch is nu een uiterst belangrijk gedeelte van het zandsteenplateau met zijn eigenaardige, sterk afwisselende begroeiing gereserveerd.

Natuurmonument Lo Pat Foen Pi. Voor dit, bij Montrado gelegen meertje verwijzen wij naar het artikel van den heer J. DUNSELMAN in het jubileum-album der Vereeniging.

Wildreservaat Goenoeng Paloeng. Dit ongeveer 30.000 ha groote reservaat, gelegen in het Paloeng-gebergte in de afdeeling Ketapang (Zuidelijk deel der residentie) kwam na jarenlange onderhandelingen in Februari en April 1937 bij besluiten van de drie Zelfbesturende landschappen Soekadana, Simpang en Matan tot stand. Tevens is het Paloeng-complex als hydrologische boschreserve aangewezen. Daar de betrokken Zelfbesturen tot voor kort de bevoegdheid misten om strafbepalingen in het leven te roepen ¹⁾ en er nog geen gelden voor afbakening en toezicht beschikbaar zijn gesteld, is de aanwijzing voorloopig van weinig practische betekenis. Niettemin verdient o.i. deze daad van de Zelfbesturen toe-

¹⁾ Deze bevoegdheid is hun eerst met ingang van 1 Januari 1939 toegekend.

juicing: daardoor is immers principieel uitgemaakt, dat dit belangrijke gebied, verblijfplaats van den neushoorn — de tweehoornige, Sumatraansche soort — en den orang oetan, zooveel mogelijk in zijn huidigen staat voor het nageslacht behouden dient te blijven.

F a u n a, f a u n a b e s c h e r m i n g e n j a c h t. Rhinocerosen worden, behalve van het Paloeng-gebergte, gemeld van de Boven-Kapoeas en de Boven-Melawi (zijrivier van de Kapoeas). In deze moeilijk bereikbare streken schijnt slechts zelden een jager door te dringen.

Bantengs zijn bekend van de Boven-Tajan (rechter zijtak van de Kapoeas) en van de Boven-Melawi.

De orang oetan schijnt slechts voor te komen Noordelijk van de Kapoeas-rivier en in de afdeeling Ketapang. Van den linkeroever van de Kapoeas en van de Melawi-streek is de soort niet bekend. Het heeft er den schijn van, dat de orang oetans zich uitbreiden. Een enkelen keer werden exemplaren gedood, die te dicht bij menschelijke nederzettingen kwamen.

Neusapen zijn niet zeldzaam; zij werden echter alleen waargenomen langs rivieroeveren. Op deze apen, die geen schade aan aanplantingen aanrichten, wordt niet gejaagd.

Het schubdier komt nog overal verspreid voor. Hetzelfde kan gezegd worden van den nevelpanter, die echter zeldzaam schijnt te zijn. Men treft zijn huid nog al eens aan op Dajaksche schilden.

In de uitgestrekte, moeilijk bereikbare gebieden van het binnenland is, met het beperkte personeel, het toezicht op de naleving van de bepalingen der Dierenbeschermingsordonnantie 1931 illusoir. Wel kon er streng op worden gelet, dat geen beschermde dieren werden uitgevoerd.

De Zelfbesturen hebben nog geen concordante dierenbeschermingsbesluiten vastgesteld.

In de afdeeling Pontianak werden 11 personen veroordeeld, die beschermde dieren (o.a. orang oetans, gibbons, spookdiertjes, schubdieren, maraboes, neushoornvogels en dwergherten) in bezit hadden.

De jacht op slangen, varanen en krokodillen loopt terug. Aan varanenhuiden werd in 1935 nog voor f 9000.— (1500 kg), in 1937 slechts voor f 734.— (134 kg) uitgevoerd.

Bericht wordt, dat herten, kidangs en dwergherten in de afdeeling Singkawang (in 't N. van de residentie) talrijk zijn.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

In deze residentie bevinden zich:

1. Natuurmonument Padang Loewai (1080 ha), ZB 11-10-1934 No. 70/22;
2. Wildreservaat Koetai (\pm 306.600 ha), ZB 10-7-1936 No. 80/22;
3. Wildreservaat Kota Waringin/Sampit (\pm 350.000 ha), ZB 13-6-1936 No. 24 en GB 18 Augustus 1937 No. 39 (Stbl. No. 495).

Voor bijzonderheden over het natuurmonument en de beide wildreservaten zij verwezen naar het in dit verslag opgenomen artikel „Fauna, flora en natuurbescherming in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo”. Een ieder, die het belang inziet van reserveering van uitgestrekte „natuurparken”, waarin fauna en flora voor het nageslacht bewaard zullen blijven, zal zich met ons over de totstandkoming van de eerste twee groote wildreservaten van Borneo verheugen. Evenals wij zal hij gaarne hulde brengen zoowel aan de Indische Regeering en Haar ambtenaren die de voorstellen krachtig hebben gesteund, als aan de Zelfbestuurders van Koetai en Kota Waringin, die door hun belangelooze medewerking blij hebben gegeven voor de natuurbescherming een open oog te hebben.

Wildreservaat Koetai. Het BW-verslag 1936 vermeldt nog, dat de Bataafsche Petroleum Maatschappij vóór de afkondiging van dit reservaat vergunning verwierf tot het verrichten van mijnbouwkundige opsporingen op een terrein ten Zuiden van de Sengatarivier. De Resident heeft echter den Administrateur der B.P.M. te Balikpapan verzocht aan de totstandkoming van het reservaat algemeene bekendheid te geven onder mededeeling, dat alle jacht daarin verboden is.

Boekit Raja. De in ons vorig jaarverslag uitgesproken verwachting, dat dit, in het Schwanergebergte gelegen neushoorngebied spoedig gereserveerd zou worden, is niet vervuld. De noodzakelijk geachte verplaatsing van een 13-tal Dajaksche gehuchten van de bovenlopen van enkele rivieren meer benedenstrooms stuitte af op financiële bezwaren. De Directeur van Economische Zaken heeft dan ook bij brief van 3 Mei 1938 aan den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo medegedeeld, dat voorloopig is afgezien van de plannen tot aanwijzing van het wildreservaat Boekit Raja. Inmiddels heeft de Directeur van 's Lands Plantentuin voorgesteld een ander, voldoende groot en wildrijk gebied in het bergland van Borneo te reserveeren. Dit voorstel is aan den Resident doorgegeven.

Kalksteengrot Batoe Bini. In de nabijheid van de kampong Padang Batoeng, onderafdeeling Kandangan Rantau der afdeeling Hoeloe Soengei, bevindt zich op een afstand van \pm 8 km

van Kandangan een kalksteengrot, „de Batoe Bini”. Dit stukje natuurschoon werd met ondergang bedreigd door het weghalen van kalksteen in de onmiddellijke nabijheid van de grot en doordat bezoekers zich niet ontzagen de primitieve wandteekeningen en uit steen gehouwen figuren stuk te slaan en te beschadigen, terwijl overal namen op de muren geschreven of gekrast werden. Het wegschieten van de steenlaag aan den voet kon bovendien instortingen en verschuivingen bevorderen, zoodat bezoek, vooral in den regentijd, gevaarlijk kon worden.

Ten einde aan de vernieling en beschadiging eenigszins paal en perk te stellen, zijn voorloopig eenige maatregelen getroffen: 1° het schieten en weghalen van steenen bij de grot en in de onmiddellijke omgeving mag uitsluitend met voorafgaande toestemming van den fd. Controleur van Kandangan-Rantau geschieden; 2° voor bezoek aan de grot zal gebruik gemaakt moeten worden van door den fd. Controleur aangewezen gidsen; 3° dezen hebben opdracht vernieling en beschadiging te verbieden en te rapporteeren; 4° in de grot is een boek voor handteekeningen neergelegd; het stellen van namen op de muren is verboden, welk verbod aan den ingang is bekend gemaakt.

Door het Binnenlandsch Bestuur wordt overwogen deze kalksteengrot tot natuurmonument te verklaren.

Fauna, faunabescherming en jacht. Omtrent het voorkomen van eenige wettelijk beschermde diersoorten en de mate, waarin zij aan vervolging blootstaan, ontleenen wij de onderstaande gegevens aan het BW-verslag 1936.

Olifanten komen in het uiterste Noorden van Boelongan voor tot aan de Seboekoe-rivier. Op deze dieren wordt niet gejaagd; de zeer schaarsche bevolking is zelfs bang voor de dikhuiden en trekt eenvoudig weg, wanneer enkele zich bij de ladangs vertoonen, daar zij geen wapens bezit om ze te bestrijden.

Anders staat het helaas met de rhinocerossen van Borneo. Hoewel het verspreidingsgebied van de soort groot is — gebergtebosschen in de onderafdeelingen Malinau, Apo Kajan, Beraoe, West Koetai en Boven-Mahakam, Sampit en Kota Waringin — is haar frequentie van voorkomen gering. De neushoornjagers onder de Poenans, Dajaks en Maleiers moeten vaak weken in de meest onherbergzame boschgebieden doordringen om deze dieren onder schot te krijgen. Op den uitvoer van rhinoceroshoorn en -hoeven wordt tegenwoordig streng gelet, doch niettemin treft men onder de Chineesche bevolking van de kustplaatsen nog voldoende personen aan, die gaarne een goede som gelds voor het bezit van genoemde onderdeelen van den neushoorn over hebben. De Resident heeft het consigne gegeven in geval van overtreding van de verbodsbepalingen op het stuk van jacht op neushoorns en het verhandelen

of in bezit hebben van onderdeelen zeer zware straffen te eischen. Aldus wordt met de ter beschikking staande middelen gepoogd de bescherming van deze uitstervende diersoort zoo goed mogelijk te doen zijn.

Bantengs leven nog in de droogland- en heuvelbosschen van Kota Waringin, Sampit, Pasir, Oost-koetai, Sangkoelirang en Beraoe. Plaatselijk, o.a. in Beraoe, zijn zij nog vrij talrijk. Voor de jacht op deze dieren is een vergunning vereischt (die slechts bij hooge uitzondering wordt verleend — *Red.*); er wordt echter nog vrij veel clandestien op gejaagd, waardoor de dichtheid over het geheel wel afnemende zal zijn.

De orang oetan heeft eveneens een groot verspreidingsgebied: Kota Waringin, Sampit, het gebied ten Noorden van de Mahakam en Zuid-Boelongan. De getalsterkte is echter niet groot. De Poenans en Dajaks jagen er nog wel op. Maleiers zouden meermalen jonge mawas te koop aanbieden, o.a. te Samarinda. Gibbons worden veelvuldig in alle heuvel- en gebergtebosschen aangetroffen. Door Poenans en Dajaks wordt op deze apen jacht gemaakt vanwege de galsteenen, die sommige exemplaren in hun ingewanden bergen. Deze jacht schijnt echter geen gevaar voor uitroeiing op te leveren.

Eind 1936 kwam den Resident ten oore, dat verscheidene particulieren en ambtenaren in de residentie orang oetans en gibbons als huisdier hielden. Terzake werd correspondentie gevoerd met den Directeur van Economische Zaken, terwijl de lokale bestuurs- en boschambtenaren nog eens dringend werden aangeschreven in het vervolg meer aandacht aan de terzake bestaande verbodsbepalingen te schenken.

Het voortbestaan van den neusaap, dien men overal langs de benedenlopen van de groote rivieren kan waarnemen, wordt niet bedreigd. Voorzover bekend jaagt de Maleische bevolking niet op deze apen.

Het spookdiertje is op Borneo overal te vinden, maar het schijnt, dat de dichtheid gering is. Door zijn onschadelijkheid en verborgen nachtelijke levenswijze heeft het van de menschen niets te duchten; bovendien wordt het naar verluidt als ongeluksbrenger eenigszins geschuwd.

De zilverreigers worden met rust gelaten, sinds de uitvoer van de aigretten verboden is.

Neushoornvogels zijn niet zeldzaam; ze komen volgens rapporten van boschbeambten en patrouillecommandanten nog algemeen in de bosschen voor, ondanks de jacht, die de Dajaks terwille van de veeren en den snavel op deze beschermde vogels maken. De snavel wordt algemeen als gevest voor mandau's, dan wel als oorsieraad gebruikt.

Tot zoover het BW-verslag. Uitvoeriger bijzonderheden over

genoemde en andere diersoorten zijn opgenomen in het artikel „Fauna, flora en natuurbescherming in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo”.

De Zelfbesturen der landschappen Koetai, Boelongan, Sambalioeng/Goenoeng Taboer en Kota Waringin hebben in 1934 verordeningen in het leven geroepen, concordant met de „Dierenbeschermingsverordening 1931”.

De uitgestrektheid van het gebied en de minimale sterkte van de Veld-, Bestuurs- en Boschpolitie bemoeilijken de opsporing van jachtdelicten ten zeerste. Naar het schijnt maakt dit echter voor den *algemeenen* wildstand weinig uit, daar ongeveer 85 % van de residentie nog volkomen wildernis is. Verschillende overtredingen werden geconstateerd, waarop strafvervolgning werd ingesteld.

De jacht op herten is slechts gedurende de maanden September en October gesloten. Herten, kidangs en dwergherten — zoo wordt gerapporteerd — komen zeer veel voor. Ter beteugeling van wildschade werden van wege het Binnenlandsch Bestuur aan de bevolking tegen lage prijzen vuurwapens verstrekt.

De jacht zou overigens, naar gemeld wordt, van weinig betekenis zijn.

Dajaks en Maleiers maken geregeld jacht op den argusfazant. De veeren van dezen vogel dienen ter versiering van de krijgs- en danskleeding der Dajaks.

In de onderafdeeling Boelongan wordt nog op krokodillen gejaagd; de huidenexport is echter hard achteruitgegaan: deze bedroeg nl. 2141 stuks in 1935, 428 stuks in 1936 en 914 stuks in 1937.

Manado.

Hier komen de volgende natuurmonumenten voor:

1. Goenoeng Lokon (100 ha), GB 21-2-1919 No. 6 (Stbl. No. 90);
2. Goenoeng Tongkoko-Batoeangoes (4446 ha), GB idem;
3. Tanggala (\pm 125 ha), GB 12-3-1936 No. 51 (Stbl. No. 122);
4. Panoea (\pm 1500 ha), GB 3-11-1938 No. 11 (Stbl. No. 360).

Goenoeng Tongkoko-Batoeangoes. In 1936 werd een deel der tjemara-begroeiing door brand vernield. In 1937 kwamen geen branden voor. Er worden nog wel maleo-eieren geraapt en ook schijnt er een enkelen keer op herten te worden gejaagd. In het jubileum-album der Vereeniging „Natuur in Indië” heeft de Houtvester van Manado Ir. L. VERHOEF een tocht naar het natuurmonument beschreven.